

víctor català a contrallum

BALTASAR PORCEL

L'ESCALA, OBERTA AL GOLF

El dia és clar, d'una calidesa suau, bé que el sol circuli esblaimat. És la festa del poble, i els escalencs i els turistes ballen sardanes davant la sorra bruta i fosca de la platja, plena de trainyeres. Els músics toquen l'aire senzill, entre sentimental i endormiscat, de la sardana. Els rotlles de gent agafada de la mà fan una impressió harmònica, serena. Gats de cara afuada tresquen entremig de les barques buscant trossos de peix. L'aigua del Golf és d'un blau trencat amb un punt d'aspre, i l'horitzó de Roses presenta obscura la seva composició de muntanyes. El cel arrossega amb lentitud un ample núvol pàllid, esfilagarsat. Passa un oratge subtil. El Canigó, terra endins, alça el seu cucurell d'un blanc pur, de pastisseria. El Montgrí destaca amb la seva massa pelada i marronenca, adusta. La gent està alegre, sembla feliç.

Seients de tisora i testos amb fulles al rebedor de la casa de l'escriptor.

L'Escala s'aboca, costa avall, sobre la platja. Rep de bat a bat el temps que bufa de tramuntana a llevant, tot el primer quadrant. Les nordades hi tenen una intensitat boja, galvanitzant. Les cases, per por dels ruixims de salobrada, no són blanques, sinó de pedra, color de crosta de pa. Els carrers són estrets, i té un passeig marítim d'aspecte devastat, on ara hi ha instal·lada una fira. L'església té una façana grossa i fada. Encarada al Golf, pesquera abundosa, l'Escala és lloc important en qüestió de peixos. S'hi fa, també, un vi rosat, de finor categorica. Té una cuina famosa: l'Hostal de ca la Neus. L'element humà és amable i d'un individualisme ferotge, abrandat. Josep Pla té pàgines d'una gran nitidesa sobre aquest paisatge. I va néixer i viu al poble Víctor Català, la ja clàssica novel·lista, l'agregat literari de la qual ha estat l'Escala, la seva terra, la seva gent.

De cop, es fa fosc. Per gregal avança un pilot de núvols negres, acaramullats. Les fibres de vent es tesen, pitgen. La mar pren un picat alt, magre, i una coloració negrosa i opaca; envesteix la platja, es desfà en una sabonera de blancor trista, sorollosa. Del Golf arriba una remor apagada i vasta. Les esquenes del massís de Roses, allí al davant, reben raigs d'una llum estranya, taronja, que

cau de dalt, i les muntanyes es perfilen fantàstiques i boiroses. Un fred sobtat dispersa els balladors. I rebenta una tromada compacta, garrafal. Tot d'una amolla una pluja espessa i ràpida. Els estrets carrers davallen amb un pam d'aigua terrosa.

Com pertot, la barrumbada omple també el carrer Major, pel qual vaig cap a una casa llarga, d'un gris amb matisacions ocres; gastat. La portalada és gran, i les finestres, enreixades. La casa sembla deserta, hermètica. És la casa de Víctor Català.

L'ESCENARI I LA FIGURA

La casa de Víctor Català és extensa, una mica inhòspita. El vestibul és una sala d'emblanquinat vell, amb trossos descloscats, amb uns quants seients de tisora, de tela apagada. Hi deambula una minyona respectuosa. Una escala mena a dalt. A l'esquerra deixem dues habitacions amb llibreries de vidriera, taules com de bufet, quadres amb retrats ovalats: tot és descolorit i vagament polsós, com si ningú mai no hi habités. M'expliquen que d'ençà de la mort de la seva mare, fa no sé quants lustres, l'escriptor no ha volgut que es reformés ni s'arreglés res. A la dreta, una altra cambra, amb la finestra oberta, per on

entra la llum lívida de la tarda cendrosa. Aquesta cambra és regular, també emblanquinada, amb un gran llit al fons. Per les parets, fotografies modestament emmarcades que representen unes mig tenebroses coves marines i la novel·lista amb visites il·lustres; un diploma laudatori; un grapat més de petites fotografies, on hi ha un nen molt repetit o molts de nens; diverses imatges religioses; una sèrie de làmines de dibuix idealista i colors llepats; representant famosos i literaris amants: Otello i Desdèmona, Romeu i Julieta... Els altres mobles, una taula i cadires, són simples. Per la finestra es veuen unes teulades i alguns metres de cel. Sota la finestra, regalims d'aigua d'un groc de tonalitats corruptes.

El llit és immens, de capçalera de color de noguera i treballada. El cobertor, immaculadament blanc, net, de col·locació primflada, sense ni una arruga. El llit domina la cambra: n'és el tot. Les

altres coses, petites i sense cap relleu, s'esborren davant aquest llit impollut i ample. Dins ell, recolzada, Víctor Català observa com entro.

Víctor Català és un personatge sorprenent. A part els seus llibres, d'ella només sabia que tenia ja noranta-sis anys i que en feia un manat que no s'aixecava del llit: la imatge d'un ésser malaltís, acabat, llunyà. I res d'això. Víctor Català, o la senyora Caterina Albert, és una persona de veu i de gest d'una vivacitat total, aparentment incansable, simpàtica, de conversa animada i cop de riulla a punt. Té la veu una mica ronca, i parla sillabejant amb precisió. Cada paraula porta l'entonació adequada. El rictus de la boca, el mo-

viment d'ulls i de mans, el bellugament facial, tot s'acobla a les modulacions de la veu, al que diu. Hom diria que Víctor Català ha estat una actriu de caràcter ferm, d'un control absolut de l'expressió pròpia i amb el coneixement i l'instint de conduir l'interès de l'auditori.

El rostre de l'escriptora, emmarcat per uns cabells escassos i lleugerament esbandits, d'una blancor grisenca, solcat per algunes arrugues gruixudes, és sagaç, despert, molt més jove que l'edat. Bé que una mica esborrat pels anys, em recorda tot d'una un autoretrat de Caterina Albert a trenta anys — fou una pintora i dibuixant notable — que la representa bruna, amb cabell abundant i negre i també amb una fuga d'esbandiment, ulls grossos i obscurs de mirada fixa, boca ben calligrafiada, cara ampla i de línies acusades: una bellesa d'alè romàntic, si no fos per la seva duresa. Una pintora, aquesta, potser amb regust de Delacroix,

la mà esquerra, un altre, igualment blanc i negre i encerclat amb metall. L'aspecte de la novel·lista és agradable, pulcre. Al seu abast, sobre el cobertor, una decoració perfecta: tres o quatre diaris, ben compostos; dos paquets de cartes i papers, un d'ells fermat amb una cinta; una minúscula cassola amb un tinter destapat i diverses plomes.

Víctor Català em rep cordialment. La conversa és animada, a vegades divertida. Jo, que havia començat intentant de portar-la, vaig perdent peu i em veig conduït, pels camins que ella vol, amb una subtillesa d'aparença ingènua i voluntat inflexible.

LA VIDA ACTUAL

— Com es troba?

— He tingut una grip molt forta, que m'ha deixat una mica sorda i m'ha entelat la vista. Encara estic fluixa; a vegades no em trobo gaire bé. De següent

— Amb tot, sembla amb bona salut... Té una vitalitat remarkable.

— Què vol que li digui, senyor? A noranta-sis anys em trobo com en fa trenta o quaranta, llevat el que li he dit. I amb la mateixa curiositat. La gent, a la meua edat, ja no està per res. Jo, no; ja ho veu. Quan tornaré a tenir la vista clara, continuaré com abans.

— I no s'aixeca mai, del llit?

— No, llevat d'un parell d'hores, al matí, sobre les onze. Porto aquesta vida des que moriren els meus germans, fa una quinzena d'anys. Des de llavors no surto al carrer. Si donava un tomb per l'Escala, no la coneixeria, amb tantes cases noves com hi han fet.

— Rep gaires visites?

— Sí, moltes. No sé pas què hi troben, en mi. Sóc una pobra dona al llit.

— I correspondència?

— També força, i això que el servei de

i que revela una dona segura de si mateixa, d'un caràcter amb zones misterioses, de voluntat ferrenya, d'una activitat interior fonda, bullent. Ara Víctor Català no deixa endevinar res d'això al seu rostre, potser a causa de l'edat, però jo diria que també a conseqüència d'un constant autodomini.

La senyora Albert té quasi sempre el bust mig incorporat. Vesteix una camisa de dormir de roba de fil, excellent, amb un voraviu de randa. Porta a sobre un pentinador. Tot blanc, nítid, com el tapall del llit. En entrar i en acomiadar-me, em dona la mà: la pell és fina, suau, acurada. El color de cara, també. A la mà dreta porta un anell gros, tot d'una peça, com de pedra o cristall; a

la mà esquerra, un altre, igualment blanc i negre i encerclat amb metall. L'aspecte de la novel·lista és agradable, pulcre. Al seu abast, sobre el cobertor, una decoració perfecta: tres o quatre diaris, ben compostos; dos paquets de cartes i papers, un d'ells fermat amb una cinta; una minúscula cassola amb un tinter destapat i diverses plomes.

— No li llegeix ningú en veu alta?

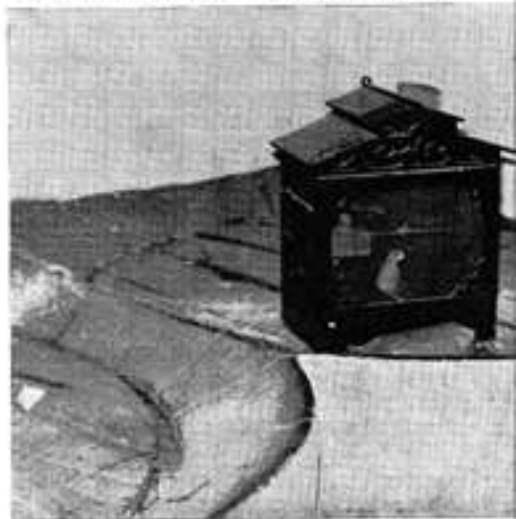
— No m'hi puc acostumar, avesada a fer-m'ho jo mateixa. He estat una gran lectora.

— Menja gaire?

— Gens. A penes un grill de mandarina o una cullerada de sopa.

— Dorm bé?

— Gens ni mica. Sempre estic desperta.

Rajols, calç, una tórtora dins una gàbia de fusta vogida.

Víctor Català amb Baltasar Porcel.

correus no marxa bé, aquí. El que passa és que, per culpa de la vista, no puc contestar les cartes, ara.

— Amb qui viu?

— Tinc minyones, i la meua germana deixa els seus interessos de Barcelona per estar al meu costat.

— I què fa, durant tot el dia i tota la nit?

— Què vol que faci? Jo era tota ulls: mirar, llegir. Tinc una gran memòria visual. Recordo encara el bateig d'un germà meu que vaig veure quan tenia dos anys, duent-me la dida al braç. I quan en tenia quatre, una vegada els catlins atacaren l'Escala, i amb la meua família vam sortir en barca a passar el dia fora, per por. Dinàrem a la cova de Ses Cambres, i la hi podria descriure perfectament, sense haver-hi tornat.

— Els seus llibres són d'una gran riquesa de detalls, suposo que produïda per aquesta memòria prodigiosa... Ha tingut enormes facultats, vostè, per a...

— Ai, deixi-ho córrer! No sóc més que una aficionada, jo.

— Li agraden les bestioles?

— M'encanten! Tinc una tórtora i una gata que es diu «Xiquilina».

— M'agradaria de veure-les...

— Que portin la gata!

Hom busca la gata, que no apareix per enlloc. La tórtora, no la porten: és a baix, engabiada. Seguim conversant d'animals. No m'atreveixo a parlar-li d'un fet sobre els seus béns i l'economia: la senyora Victor Català és propietària d'un mil vessanes de terreny — la vessana té prop de vint-i-dues àrees —, i fins fa poc temps no havia tocat les rendes dels pagesos, que pagaven el mateix d'abans de la guerra civil. Sembla que ara un nebot ha començat a posar les coses al dia. Pels encontorns, això li ha procurat un gran respecte. Passem al tema literari.

L'ESCRITORA I LA SEVA OBRA

— Vostè mai no ha estat un escriptor vacilant, sinó d'unes característiques ben definides. ¿Com va formar-se, quina disciplina s'imposà?

— Cap. Res. Sóc una persona ben simple, jo. Anava escrivint tal com sortia, i llestos.

— Tanmateix, la seva literatura té un fons de misteri; les narracions són portades amb ofici per mantenir l'interès del lector, senyora.

— No, no; jo anava fent. Sortia així. No preparava res. Sóc com un gosset, com un ocell: feia, escrivia.

— I corregia gaire?

— A penes.

— A quines hores treballava?

— A qualsevol hora.

— És una persona pessimista, vostè?

— I ara! Alegre, sóc. Per què ho diu?

— Els seus personatges són terribles, gent més aviat indesitjable i malèvola, que dissimula i va a la seva, fent tot el mal que calgui, malant. No ho sé, però penso que la visió de la humanitat que vostè té és negat'va, depriment, i per ventura vostè és escèptica...

— Ai, Senyor, no, de cap manera! A vegades ja ho han dit, ja, això. Però no és cert: sóc alegre, ben senzilla: com un ocellot o un gosset. He descrit aquests tipus així com m'han sortit, sense proposar-m'ho d'antuvi.

— No ho sé, però...

— Ah, vostè pensi el que vulgui! Sóc completament liberal: cadascú, jo la primera, té dret a pensar i a dir el que cregui.

— Permeti'm. Vostè, senyora Caterina, ha fet una obra literària de gruix, important. Ha tingut un ressò dilatat. Això no s'aconsegueix així com així, per una mena d'inspiració angèlica. Vostè...

— Jesús! No sé pas què hi veuen, en mi. Sóc un pobre aficionat: res més.

— Abans del llibre de versos que publicà l'any 1901, ¿havia escrit gaire?

— De ben petita, ja escrivia. Guardava els papers en un replà de l'escala del graner. Un dia el meu pare me'ls trobà, els llegí, i digué: «Aquesta moxa es-

criurà!». I jo pensava per què deia que escriuria, si ja ho feia. A vuit i a deu anys enviava articles i versos a les publicacions d'aleshores, com «L'Esquella de la Torratxa». A vegades ho publicaven; d'altres, no.

— Quin li agrada més, dels seus llibres?

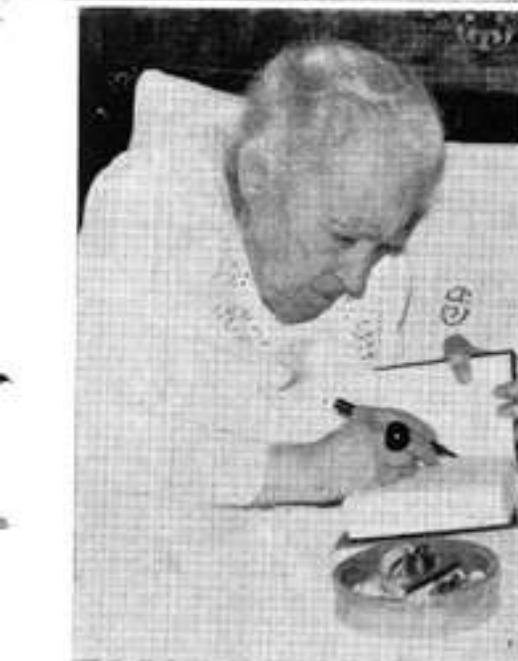
— Ni me'n recordo, gairebé. Ja veu: *Solitud* és una novel·la que sempre m'he mirat a desgrat. La vaig prometre al senyor Via, de la revista «Joventut», i a causa d'una malaltia de la meua mare, a l'hora de portar-la-hi no l'havia ni començada. I em vaig haver de posar a escriure-la capítol per capítol i lliurant-ne cada un a la impremta a mesura que els enlestia, sense poder ni rellegir els que portava fets. Gairebé dos anys, va durar. N'estava cansada i ho feia a desgana, per complir. No la vaig tornar a llegir fins que me la traduïren al francès, perquè la traductora volgué que confrontés la seva traducció amb l'original.

— Té obres inèdites?

— Sí, especialment teatre. Ara li ho ensenyaré. M'hauria agradat moltíssim d'ésser un autor teatral. I dibuixar, i modelar, i pintar: fer-ho tot. Encara m'hi posaria. Ja ho veu: quan a la meua edat tothom està mig mort, jo em cremo per fer coses. El teatre ha estat la meua gran passió. I només he publicat alguns monòlegs. Miri, miri.

Porten quatre carpetes grosses, fermades, ben plenes de folis escrits a mà, alguns a màquina, tot d'obres teatrals. La lletra de Victor Català és clara, una mica llargaruda, de ritme inalterat.

— ¿I pensa publicar-lo aviat, aquest teatre?

— De seguida que em trobi bé. La meua germana, i jo una mica, poc, ho hem anat ordenant, perquè amb la guerra la casa va sofrir, sap? En tornar de fora, on me n'havia anat, vaig trobar les carpetes i els papers per terra, tot tirat de qualsevol manera.

— Ha viatjat gaire?

— Escasses vegades, ni tan sols pel país. He estat sempre aquí, pràcticament.

Quan els meus pares eren vius, ja no em vaig voler moure del seu costat. Vaig quedar-me aquí, perquè la meua germana anés a estudiar a Barcelona. M'he format sola, jo. Sóc casolana.

— Amb tot, els seus personatges naveguen, van d'una banda a l'altra d'aquests rodals...

— Miri: he escrit de la mar, sense saber-ne res; he descrit la muntanya, i no hi he anat mai. Tot així.

— Però, escolti! Vostè...

— Ja li ho he dit: no sé què hi veuen, en mi. Sóc una aficionada. Com una bestiola. Tot el que he fet ha estat per intuïció, perquè m'ha sortit així.

— No sé què dir-li, però no ho acabo de comprendre...

— Li ho asseguro, sí.

— Bé... I dels escriptors que va tractar, quins li semblaren més interessants?

— No en vaig conèixer gaires, no cregui. I tots els que vaig conèixer em van semblar excel·lents persones.

— Quant a l'obra dels seus contemporanis catalans, quins autors creu ara millors i li van semblar aleshores més bons?

— Tots: els uns, per una cosa; els altres, per una altra. A tots els trobava caïres que m'interessaven, fos l'estil, l'observació, la poesia...

— I de la postguerra, ¿ha llegit el que s'escriu aquí?

— Sí, senyor, sí. Abans d'aquesta grip llegia els joves; ara no puc. Vostès, amb SERRA D'OR, fan una gran labor. Jo m'hi vaig subscriure, i no m'ha arribat. Els correus marxen malament, aquí. Subscriu-m'hi vostè. I diguin com haig de pagar, que això m'és difícil, essent al llit.

— Sí, senyora, no es preocupi. I, digui: ¿quins li han interessat més, d'aquests escriptors novells?

— Tots els que vaig llegir: els uns, per una cosa; els altres, per una altra.

— Quina impressió li va fer el llibre del senyor Oller, les "Memòries literàries", amb aquelles cartes una mica patètiques adreçades a vostè?

— Ai, pobre senyor Oller! Un gran escriptor! No li han fet la justícia que li pertany.

— I quines lectures ha tingut, vostè, en general?

— Oh, de tota mena. Llegia tot el que podia.

— Bé, bé. Però, ¿quines li interessaren més, quins autors preferits foren els seus?

— Tots, tots els que llegia m'interessaven; els uns, per una cosa; els altres, per una altra: el diàleg, la descripció, la força, la finor...

— Però, quins?, quins? Concretament, quins?

— Tots, tots, ja li ho dic! Cada setmana venia el senyor Presas, llibreter de Figueres, i la meua mare em deixava que li comprés tot el que portava, per fascicles o no, des de Pérez Escrich fins als novel·listes francesos.

— Ara no deu escriure res, vostè...

— Bé, no es pensi. Encara, amb la vista emboirada, faig una cosa: recopilo re-

frans. En tinc milers. És una riquesa lingüística que es va perdent, tant pel seu significat com per les paraules que els formen. S'adotzena la llengua, ara, i amb els immigrants es corromp. Miri, si n'hi ha!

M'allarga dos quaderns, llargs i amb tapes de cartó. Són com de comptable. Al primer hi ha planes i planes de refranys en castellà, numerats amb cura, i un grapat de papers solts que en contenen més: «Quien mal anda mal acaba», «Quien a buen árbol se arrima, buena sombra le cobija». A l'altre quadern, més de tres milers en català, cadascun amb el seu número al costat: «Pel juny, la falç al pany», «Qui fuig de Déu, corre debades». La lletra, a mesura que vaig passant les planes, es va fent tremolosa.

CONTRALLUM

Cau una fosca delicada, d'hora baixa sense sol, amb crepuscle dilatat, gairebé insensible. La humanitat en funcionament extravertit omple els carrers de l'Escala. Vaig caminant, a poc a poc, fins a la riba, on han bastit una mena d'escullera que fa una rotonda, vull dir un espai buit més o menys circular. La mar ha adquirit una quietud gràvida, infinita: és una planxa de llauana polida, brillant i estirada. Després una lluminositat metàl·lica, incolora. Davant meu passa gent: queda retallada en negre contra la superfície marítima, siluetada per un contrallum violent. Figures fosques i en moviment, sense cap configuració personal, de superfície plana. Passen pel meu costat: no són éssers genèrics, sinó perfectament diferenciats entre ells, de trets individuals. El contrallum, ric en suggeriments, sempre té una irrealitat, un misteri d'ombra xinesa. Recordo que Víctor Català té un recull de narracions, drames rurals, titulat *Contrallums*...

Victor Català... He sortit una mica perplex de l'entrevista. Penso si no l'envolta un fenomen semblant al del contrallum, que dificulta de veure-la amb precisió i col·loca la seva persona dins un clarobscur atapeït d'interès. La conversa les seves manifestacions orals, són d'una simplicitat i d'una humilitat realment explícites, enarborades sense possibilitat de palinòdia. Ara bé: aquest auto-anorreament ens presenta una imatge de l'escriptora que tendeix a la infantilització pastoril, o al posat de damisella victoriana, i ho fa volgudament, recolzant-se en la minimització personal i literària. I això té molt poc a veure, crec, amb el retrat que he intentat de fer al principi d'aquest paper, amb la figura real de Caterina Albert: l'energia i la seguretat que se li endevinen en el gest, que li traspuja; la constància i el treball que ha necessitat tot al llarg de tres quarts de segle per a crear una obra sòlida i fer-se una fama inqüestionable: el llenguatge estudiat, la narrativa perspicaç, plena de suggeriments; la temàtica i els personatges de doble fons, sovint brutals i aberrants... ¿On és realment la personalitat de Víctor Català?

El dia es desfà en aquest contrallum fantàstic que recrea el paisatge. Aviat es farà de nit, i l'espessor de la fosca podrà tallar-se amb un ganivet.